

Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти

19 липня 2016 р. в Одесі відбувся «круглий стіл» з міжнародною участю *«Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти»*, організований Національним університетом «Одеська юридична академія» (кафедра права Європейського Союзу та порівняльного правознавства) та Українською асоціацією порівняльного правознавства за участю науково-освітнього клубу «Єдність у різноманітті».

Серед доповідей на «круглому столі» можна виокремити два основних блоки. Перший присвячено питанням взаємодії правових систем.

У доповіді *«Цінності в правових системах сучасності: проблеми взаємодії»* професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого С. П. Погребняк, відштовхуючись від характеристики цінностей (їх зв'язок із переконаннями, сильна емоційність, привабливість, спонукання, вічні дискусії щодо їхнього змісту та ін.), звернув увагу присутніх на перешкоди, що виникають при порівнянні цінностей, притаманних різним правовим системам. Крім того, доповідачем були визначені найбільш значущі європейські правові цінності, окреслено перспективи їх сприйняття та використання в межах вітчизняної правової системи.

Член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права, завіду-

вач кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія» Х. Н. Бехруз у доповіді *«Конфліктність правових норм релігійного і світського характеру в релігійних правових системах»* зазначив, що дуалізм правових систем релігійного типу породжує серйозні виклики для релігійної свідомості індивіда й релігійних інститутів загалом. Тому вони нині стикаються зі складними процесами внутрішньої трансформації, викликані змінами не стільки в межах цих держав, скільки за їх межами. Дуалізм таких правових систем виявляється у співіснуванні правових норм релігійного та світського характеру, яке часом супроводжується конфліктністю, породженою відмінностями традицій правового розвитку. Найбільш яскраво вона виявляється у правових системах ісламських держав, що функціонують на основі поєднання правових норм ісламсько-релігійного та світського характеру, що сформувалися завдяки правотворчій діяльності чи запозиченню із західного права. Ісламські правові норми залишаються потужним чинником, адже згідно з ісламською правовою доктриною можуть застосовуватися лише відповідні його принципам правові норми світського характеру.

Доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Д. В. Лук'янов у доповіді «*Досвід застосування ісламського права в Англії*» проаналізував проблему конфлікту і взаємодії загального та ісламського права. Мусульманська громада є найбільш динамічно зростаючою громадою в усіх європейських країнах, а у Великобританії вона нараховує близько 3 млн мусульман, які мешкають переважно в Англії. Останнє десятиліття показало неминучість запровадження ісламського права у правовій системі Англії: визнано полігамний мусульманський шлюб, укладений за кордоном, відкрито перший офіційний ісламський суд відповідно до закону «Про арбітраж», рішення якого є юридично зобов'язуючими. Поступово формується т. зв. «англо-мусульманське право», існує мережа юридичних фірм, адвокатів та нотаріусів, які є фахівцями з обох видів права та надають клієнтам послуги з сімейного, спадкового та цивільного права, що відповідають вимогам обох правових систем. Досвід Англії демонструє принципову можливість співіснування та взаємодії правових систем загального та мусульманського права.

Доцент Міжнародного вільного університету Молдови О. А. Халабуденко у доповіді «*Традиція й антитрадиція в праві*» зазначив, що для європейської традиції ядром правової системи є приватне право – як міра свободи особи щодо легітимно присвоєного блага, що визначається відповідним нормативним приписом. У цьому розумінні право є свобода особи від мінливості фактичних обставин (виявлена, встановлена

соціальна закономірність). Згідно з таким типом праворозуміння від початку будуються європейські правові системи: тут немає нав'язаної ззовні волі суверена, а лише узагальнення практик правового спілкування, що склалися. Цим правопорядкам відповідає тип державності, що походить із римського права. Протилежний підхід, характерний зокрема для колишнього СРСР, заснований на уявленні про право як волю панівної соціально організованої групи осіб, сукупність соціальних регуляторів, нав'язаних суспільству ззовні. Тут право підкорене факту, а держава сприймається як гіпостазована сутність. Ці дві традиції права виключають одна одну: для першої друга є антиправом. Відповідно римський тип державності, стикаючись із протилежною традицією, має справу з антисистемним явищем.

Доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого В. С. Смородинський у доповіді «*Умови та чинники інкорпорації національної правової системи України до романо-германської правової сім'ї*» зазначив, що умови віднесення тієї чи іншої правової системи суспільства (національної правової системи) до певної правової сім'ї (кола) не обмежуються класичним чинником домінантного джерела права. Адже, за сучасною доктриною, вона є сталою системою правових явищ, що функціонують у цьому суспільстві, пов'язані між собою та з іншими соціальними явищами. До важливих чинників, що формують цю систему й визначають її ефективність, слід віднести також систему юридичної освіти, правову ідеологію та правову культуру суспільства, правові цін-

ності, що сприймаються та поділяються його членами.

Другий блок доповідей було присвячено проблемам методології порівняльного правознавства, зокрема, пов'язаним із пізнанням взаємодії правових систем.

Професор Львівського національного університету імені Івана Франка П. М. Рабінович у доповіді *«Несхожість соціальної сутності правових систем – одна з головних причин їх конфліктності»* наголосив на необхідності уточнення та розширення рамок предмета науки юридичної компаративістики, в тому числі за рахунок дослідження соціальної сутності правових систем. Відсутність порівняння сучасних правових систем за цим критерієм є істотною методологічною вадою і навіть бідою обговорюваної галузі знань, а наслідки цього – колосальні. Якщо при класифікації правових систем брати до уваги лише суто правові (юридичні) явища й оминати увагою неправові явища, до яких мають бути віднесені й потреби (інтереси) різних суб'єктів того суспільства, позитивно-правову систему якого ми збираємося вивчати та порівнювати її з позитивно-правовими системами інших суспільств, то можливе спотворення оцінки її соціальної сутності.

Член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права, завідувач Центру порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України О. В. Кресін у доповіді *«Форми організації порівняльно-правового знання у першій третині XIX ст.»* зазначив, що у пошуку неметафізичних способів кореляції

й взаємодії індивідуального та загального в праві, побудови вчення про право конструювалися такі наукові проекти, як філософія позитивного права, енциклопедія права, порівняльне правознавство, порівняльна історія права, галузеві порівняльно-правові дисципліни. Усі вони зводилися до виведення універсальних принципів, а також часткового редукування правового різноманіття на основі узагальнення емпіричних досліджень. В їх основі – порівняльний підхід – незалежно від того, чи задекларований він у назві. Він був результатом позитивістської, соціальної, емпірицистської, плюралістичної парадигми мислення тогочасних юристів, а створені на його основі проекти-дисципліни мають розглядатися як взаємодоповнювані.

У доповіді професора Одеського державного університету внутрішніх справ Л. Г. Матвєєвої *«Конфлікт як передумова транзитивності в праві»* вказувалося на причини конфліктів у транзитивному суспільстві: порушення балансу інтересів різних соціальних груп, конфлікт у межах правлячої політичної еліти, зміна системи правових цінностей. Проявом суспільної транзиції є змінюваність соціальних інститутів, у тому числі й права, яке традиційно сприймається як форма, оболонка соціальних інститутів, і разом з тим саме по собі є одним з інститутів суспільства. Право оформлює, вкормовує й урешті-решт інституціоналізує суспільні перетворення, але й саме не залишається незмінним: воно трансформується, оновлюється, нерідко радикально, змінюються його зміст, його співвідношення з державою та іншими суспільними явищами.

Також було виголошено виступи доцента Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого М. І. Дамірчієва («Порівняльно-правовий аналіз податкових систем України та Азербайджану»), доцентів Національного університету «Одеська юридична академія» К. В. Горобця («Помилка аналогії як проблема порівняльного правознавства») і А. О. Запорожченко («Застосування нових біотехнологій в Україні: огляд деяких проблемних аспектів крізь призму європейського права»), асистентів Національного університету «Одеська юридична академія» В. А. Ромашенко («Сучасні моделі регулювання інформаційного суспільства: взаємодії та конфлікти»), З.-О. М. Козловської («Еліта і реформування правової системи»), Р. Ф. Харитонова («Проблеми галузевої юридичної компаративістики»), аспірантки Національного університету «Одеська юридична академія» С. В. Куліш («Основні напрями конвергенції сучасних правових систем»).

Кожний виступ супроводжувався тривалим обговоренням. Основними проблемами, що викликали активну дискусію під час «круглого столу», стали: межі загальної теорії права, питання про самостійну розробку поняття права в різних юридичних дисциплінах, «потребує праворозумін-

ня», критерії класифікації правових систем, особливості не-західної держави та права, трансформація мусульманського права в процесі його застосування у західній правовій системі, параметри наближення правової системи України до систем романо-германського типу та ін.

Загалом у роботі «круглого столу» взяли участь 33 вчені з України (Одеса, Київ, Харків, Львів, Запоріжжя, Миколаїв, Прилуки), Молдови (Кишинів) та Білорусі (Мінськ). Серед них: 11 докторів юридичних наук, 15 кандидатів, 7 учасників без наукового ступеня.

За результатами заходу буде видано збірник матеріалів «Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти», до якого увійде понад 30 статей українських та зарубіжних учених.

Матеріал підготували:

О. Кресін, керівник Центру порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, головний науковий співробітник відділу зв'язків з державними органами і міжнародними організаціями НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

Х. Бехруз, завідувач кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор